

МЕХАНІЗМ ПІДГОТОВКИ ДИСЕРТАЦІЙ В УКРАЇНІ

Арістова Ірина Василівна

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри адміністративного та інформаційного права,
Сумський національний аграрний університет
м. Суми, Україна*

У доповіді відстоюється позиція, що наука в умовах воєнного стану має не лише ефективно вирішувати актуальні питання сьогодення нашої країни, але й повинна сприяти формуванню наукового потенціалу в Україні задля її відновлення та розвитку у післявоєнний період. Вважаємо за доцільне акцентувати увагу саме на необхідності створення та впровадження належного механізму підготовки дисертацій в Україні. Передусім слід зазначити, що, на нашу думку, поняття «підготовка дисертацій» має тлумачитися і як написання, і як створення відповідних умов для написання дисертацій, тобто забезпечення цього процесу. З урахуванням зазначеного, пропонується розглядати механізм підготовки дисертацій в Україні як системне утворення, невід’ємними складовими якого постають дві підсистеми: механізм написання дисертацій та механізм забезпечення написання дисертацій. Важливо підкреслити, що ці підсистеми мають взаємодіяти між собою (прямі та зворотні зв’язки) з метою отримання актуального, науково обґрунтованого, новаційного дослідження та формування науковця нового покоління.

З нашої точки зору, до структури кожної із підсистем механізму підготовки дисертацій варто включити наступні частини: правову, інституційну та організаційно-наукову. Пропонується до інституційної частини першої підсистеми механізму включити наукових керівників та аспірантів, до другої підсистеми, передусім – Міністерство освіти і науки України (далі – МОН України), Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти (далі – НАЗЯВО), заклади вищої освіти (відповідні структурні підрозділи), наукові установи, представників наукової спільноти та практичних органів. Визначено їх функції, завдання, права та обов’язки, відповідальність.

Що стосується правової частини, то для першої підсистеми механізму доцільно включити Стратегію розвитку закладу вищої освіти, локальні правові акти, що відповідають законам України та ін. До правової частини другої підсистеми механізму мають входити відповідні закони України, постанови Кабінету Міністрів України, укази Президента України, накази МОН України тощо. Визначено перелік

основних актів. Вважаємо, що особливої уваги потребують міжнародні правові акти ООН (зокрема, ЮНЕСКО). Наприклад, Резолюція Генеральної Асамблеї ООН «Перетворення нашого світу. Порядок денний у галузі сталого розвитку на період до 2030 року» від 25 вересня 2015 року № 70 /1 [1], на основі якої з'явився Указ Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» від 30 вересня 2019 року № 722 [2]. До речі, у положеннях Указу Президента України проголошується необхідність впровадження політики щодо формування відповідних напрямів наукових розвідок, що безпосередньо має впливати і на вибір тем дисертацій.

Варто також додати, що відповідно до основних положень доповіді Генерального секретаря ООН на Саміті по Цілям сталого розвитку (далі – ЦСР) (вересень 2019 року) [3] визначено три рівні досягнення ЦСР, зокрема, чітко визначено роль науковців та наукового забезпечення для досягнення ЦСР. У власних дослідженнях, наприклад [4] неодноразово наголошувалося, що, з огляду на змістовне наповнення ЦСР та завдань національного розвитку, невід'ємними складовими системи наукового забезпечення ЦСР в Україні постають: управління та менеджмент; економічні науки; фінансові науки; екологічна наука; аграрна наука; юридична наука; комп'ютерні науки; технічні науки. Це дозволило усвідомити необхідність проведення міждисциплінарних наукових досліджень задля розв'язання завдань, визначених у Національній доповіді – Цілі сталого розвитку: Україна [5]. Наприклад, розкриття предмету дисертаційного дослідження може вимагати використання інструментів юридичних інструментів, так і комплексного використання інструментів юридичної науки та комп'ютерних наук (чи екологічної науки, чи фінансової науки та ін.).

Запропоновано та досліджено елементи організаційно-наукової частини першої та другої підсистем механізму підготовки дисертації. Вважаємо за доцільне акцентувати увагу на деяких із них. Передусім, йдеться про проведення дисертаційного дослідження, виходячи із сучасної методології. Як приклад, пропонується для розгляду методологію науки інформаційного права, яка була презентована на різноманітних конференціях. Нагадаємо окремі положення (зокрема, [6]). Вважаємо, що методологію науки інформаційного права слід розглядати як вчення про організацію наукової діяльності у сфері інформаційного права та наукових знань про інформаційно-правові явища. Водночас, обґрунтовано, що предметом методології науки інформаційного права є організація наукової діяльності та наукових знань у сфері інформаційного права [7]. Встановлено, що організація наукової діяльності (у тому числі у сфері інформаційного права) передбачає упорядкування її цілісної системи з чітко визначеними

характеристиками (особливості, принципи, умови, норми), логічною структурою (суб'єкт, об'єкт, предмет, форми, засоби, методи діяльності, її результат) і процесом здійснення.

При цьому важливим моментом є вибір форми організації діяльності. Доведено, що в умовах розвитку інформаційного суспільства, побудованого на знаннях, ефективною постає проектна форма організації наукової діяльності та наукових знань у сфері інформаційного права [7]. Така позиція пояснюється тим, що останнім часом у наукових дослідженнях з різних галузей наукового знання сформувалася практично обов'язкова вимога щодо побудови наукових гіпотез як пізнавальних моделей, і наукове дослідження стало проектуватися, тобто, формуватися завершений цикл продуктивної діяльності.

На нашу думку, важливим елементом організаційно-наукової частини механізму підготовки дисертацій в Україні має бути розвиток наукових шкіл, що сприяє формуванню так званої «критичної наукової маси» у закладах вищої освіти задля забезпечення належного рівня підготовки дисертацій. У роботі відстоюється позиція, що для переходу від інформаційного суспільства до суспільства знань [8] не лише має бути забезпеченню загальний доступ до знань (у тому числі і юридичних) та спільне використання знань, але й має формуватися так звана «нова етика знань» [8]. У зв'язку з цим вельми актуальним постає завдання щодо створення ефективних інструментів впровадження нової етики знань. На нашу думку, одним із таких інструментів має стати формування наукових шкіл.

Зазначена позиція знайшла своє висвітлення у багатьох авторських публікаціях (наприклад, [9]). Вважаємо, що наукова школа повинна спиратися на фундаментальні засади (методологічний плюралізм, системне світорозуміння, методологія як вчення про організацію наукової діяльності, загальний доступ до знань, спільне використання знань, загальна участь у суспільствах знань та ін.), а також мати єдину дослідницьку програму наукової школи (наприклад, [9]), що повинна належним чином реалізовуватися.

Безумовно, розробка та впровадження запропонованого механізму підготовки дисертацій в Україні потребує нових пропозицій від наукової спільноти. У зв'язку з цим будемо вдячні за конструктивні зауваження та готові до співпраці.

Література:

1. Перетворення нашого світу. Порядок дений у галузі сталого розвитку на період до 2030 року: Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 25 вересня 2015 року № 70 / 1 URL:<https://goo.su/g5Gu>

2. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року : Указ Президента України від 30.09.2019 № 722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/722/2019>

3. Десятиріччя дій та звершень для сталого розвитку: Доповідь Генерального Секретаря ООН на Самміті з Цілей сталого розвитку у вересні 2019 року URL: <https://goo.su/YDc9gsw>

4. Арістова І.В. Цілі сталого розвитку України як напрям наукових досліджень за спеціальністю 081 «Право». Матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації «Інновації в забезпеченні якості викладання навчальних дисциплін адміністративно-правового блоку та здійснення галузевих фахових наукових досліджень у ЗВО в умовах воєнного стану» 21 липня – 25 серпня 2022 року. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. С. 8–11.

5. Цілі сталого розвитку: Україна: Національна доповідь. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. URL: <https://goo.su/mcoIJDc>

6. Арістова І.В. Сучасна теорія інформаційного права: питання методології. Матеріали міжнародної наукової конференції. «Нові підходи та актуальні дослідження в юридичній науці». (3–4 листопада 2022 року. м. Рига, Латвійська Республіка) 2022. С.109-111 DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-263-0-27>

7. Арістова І. В. Становлення науки «інформаційне право»: питання методології. Ч.І. Публічне право. 2016 р. № 2. С. 245–250.

8. До суспільства знань: Всесвітня доповідь ЮНЕСКО. Париж: Вид-во ЮНЕСКО, 2005. 211 с.

9. Арістова І.В. Розвиток наукових юридичних шкіл як інструмент впровадження нової етики знань в Україні: матеріали другої міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні питання юриспруденції: теоретичний та практичний вимір» (м. Суми, 25 квітня 2019 р.). Вид-во: Суми, СНАУ, 2019. С. 6–9. URL: https://drive.google.com/file/d/1ivKQ4s_cpnqz-YbC07q8zRGq51LMJUTI/view?usp=sharing